

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ІМ. М.І. ПИРОГОВА

Кафедра філософії та суспільних наук

**ФІЛОСОФІЯ
В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ТА
СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ
УКРАЇНИ**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ВСЕУКРАЇНСЬКОГО

КРУГЛОГО СТОЛУ

21 листопада 2019 року

ВІННИЦЯ 2019

УДК 159.9.01(477)

ISBN 976-785-8304-51

**ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР – академік Національної академії медичних наук України,
ректор Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук, професор, професор кафедри нормальної фізіології
Мороз Василь Максимович**

**ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА – проректор з наукової роботи
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук професор, професор кафедри нормальної фізіології
Власенко Олег Володимирович,**

**професор кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор філософських наук, професор Вергелес Костянтин Миколайович**

Редакційна колегія:

Черкасов Святослав Васильович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

Харьковченко Євген Анатолійович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Васильєва Ірина Василівна доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, біоетики та історії медицини національного медичного університету ім. О.О. Богомольця

Ратніков Володимир Сазонович доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Вінницького національного технічного університету

Попов Володимир Юрійович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Донецького національного університету ім. В.Стуса

Куліш Павло Лаврентійович кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР)

Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах України Матеріали доповідей та виступів всеукраїнського круглого столу 21 листопада 2019 року Вінниця 2019. ТОВ «Друк плюс» . – 264 с.

Збірник містить матеріали доповідей та виступів учасників всеукраїнського круглого столу «**Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах України**», який відбувся в Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова 21 листопада 2019 року з нагоди святкування Міжнародного дня філософії. У поданих матеріалах висвітлюється широке коло актуальних проблем розвитку філософських дисциплін від минулих часів до сучасних. Збірник адресовано науковцям, вищої та середньої освіти, аспірантам, магістрантам, пошукувачам, студентам та усім хто цікавиться філософією й гуманітарними дисциплінами.

Матеріали подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен, посилань, грамотність, літературний стиль та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються. Організатори круглого столу та члени редколегії не завжди поділяють думки учасників (авторів).

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (протокол № 5 від 26. грудня 2019р.)

УДК 159.9.01(477)

ISBN 976-785-8304-51

Іванова Н. В.,

ст. викладач кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова,
м. Вінниця, Україна

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА В СУСПІЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Друга світова війна сприймається громадянами України з повагою, як значуща подія та достатньо емоційно, як болючий елемент національної пам'яті. В той же час суспільство продовжує бути розколотим політично, ідеологічно і ментально в трактуванні подій Другої світової війни, а рівень напруження і політизованості зростає, адже пам'ять про війну є одним з полів битви інформаційної, когнітивної, психологічної війни. Наявний гострий конфлікт у нашому сучасному соціумі і відсутність спільного бачення історичного минулого стоїть на заваді консолідації нації і є деструктивним і небезпечним для державності.

Українську модель пам'яті можна назвати еkleктичною. Одні дослідники стверджують, що в Україні представлені носії трьох основних типів історичної пам'яті: української, російської і комуністичної [1], проте переважає думка про явний дуалізм, який виражається в націоцентрично-державницькій та імперсько-радянській моделях [2], які за думкою О. Ю. Зайцева представлені відповідно в консервативній, ліберальній, інтегрально-націоналістичній та радянській, слов'янсько-православній і євразійській версіях [3]. Водночас, як зазначає В. Гриневич, «особливість української історичної пам'яті про війну полягала в тому, що вона від початку була роздвоєною: офіційно-радянською та приховано-націоналістичною» [4]. Також виділяють кілька рівнів історичної пам'яті: національний, окремих етнічних груп, регіональний та особистісний.

Основними проблемними питаннями в суспільній дискусії можна назвати наступні: коли, як і чи треба взагалі відзначати День Перемоги, чи була війна для України Великої Вітчизняною, чи стала переможною для українців, кого

потрібно вважати героями, а кого колаборантами, а також оцінка діяльності політичного керівництва та військового командування СРСР.

Значимість Дня Перемоги згідно з результатами соціологічних опитувань центра імені Разумкова з 2003 по 2011 рік майже не змінювалась: близько 70% населення вважали 9 травня (День Перемоги) великим святом, 20–25% – звичайним святом, не вважали святом – 5-8% (для 4% - "звичайний вихідний", а 1% опитаних вважали, що має бути робочим днем). Найбільше тих, для кого 9 травня – це велике свято, серед жителів Півдня (91%), Сходу (89%) та Центру (87%) України, серед людей у віці понад 55 років (88%), а також серед міських жителів (86%). Тобто бачимо відмінності по регіонам і поколінням.

Для більшості українців (79%) значимість свята залишилася незмінною, для 10% – зросла, 8% вважають, що значимість свята за останні роки для них знизилася [5]. Проте соціологи вказують на чітку динаміку - останні п'ять років важливість Дня Перемоги суттєво впала. Якщо у 2013 р. 40% опитаних вказали День перемоги у п'ятірці найважливіших свят, то у 2018 р. День Перемоги опинився на 6-му місці (31%) після Великодня, Різдва, Нового року, Жіночого дня і Трійці. А ось у Російській Федерації простежується протилежна динаміка, оскільки важливість Дня Перемоги в останні роки стрімко зростала.

У березні 2015 р., якраз перед офіційним встановленням 8 травня Днем пам'яті та примирення, центр "Соціальний моніторинг" провів опитування і з'ясувалось, що 78% вважають, що це свято потрібно і далі відзначати 9 травня, 8% хотіли його перенесення, а ще 8,3% вважали, що відзначати взагалі не потрібно [6]. Перетворення радянського свята Перемоги на День пам'яті та примирення допоможе позбутися залишків посткомуністичної ідеології і наблизитись до загальноєвропейських традицій, але викликає деяку напруженість. Календарна близькість дат 8 та 9-го травня і поступова зміна поколінь пом'якшує гостроту, хоча відміна вихідного дня призведе до більшого протесту, ніж перенесення і зміна назви.

У ЗМІ, підручниках і, навіть, у побутових розмовах назва «Друга світова війна» стає все більш звичною й загальноповсюдною, хоча ще не переважає.

Соціологічне дослідження “Ставлення населення України до проблем, пов’язаних із Другою світовою війною” засвідчило, що 83% респондентів із Донецької і 28% із галицьких областей, разом до 2/3 опитаних, називають цю подію Великою Вітчизняною війною і понад чверть схильні називати «Другою світовою» [7]. Соціологічна агенція Fama провела опитування про те, яка версія є більш популярною у регіонах. Понад половина опитаних вказала роком початку Другої світової війни 1939 р. (53%), 38% – 1941 р.; ще 4% вказували інший рік, а 5% визнали свою некомпетентність.

Більшість українців традиційно вважає, що Україна (як УРСР в складі СРСР) у Другій світовій війні виграла, а меншість має невизначене ставлення. Одиниці вважають, що Україна в цій війні програла.

Про суперечливість і контроверсійність історичної пам’яті українців яскраво свідчить ставлення до ідеї примирення ветеранів ОУН-УПА та Радянської Армії. У 2011 р. така ідея мала 34,6% прихильників і 37,2% противників, поставилися до цього байдуже 13,9% і не змогли відповісти на питання 14,3%. При цьому прихильників примирення радянської та німецької армій (38,1%) більше ніж противників (31,7%) [5]. І цей факт свідчить про те, що у роки війни точилася не менш кривава і трагічна братовбивча, по суті громадянська війна. А всі спроби влади примирити українців досі не досягли мети. Занадто глибокими виявилися душевні рани, упередження, образи, взаємна неприязнь. Крім того ця тема відбивається і на міжнаціональних відносинах і міждержавних стосунках України з Польщею і Ізраїлем.

На запитання “Що найбільше вплинуло і впливає на ваше уявлення про Другу світову війну?” майже половина опитаних (45,7%) назвали старше покоління, 27,9% – освітні програми, 22,9% – українські ЗМІ, 19,6% – радянську спадщину, 10,4% – російські ЗМІ. [7] Треба зазначити що з відходом останніх людей, які брали безпосередню участь у війні, зникає “жива пам’ять про війну». Тому умовно історична пам’ять починається з третього-четвертого

покоління, тобто з внуків та правнуків, які не тільки не знають, якою була війна - але яким уже нема кому розказати, як воно було насправді [8].Грицак

Отже, у масовій свідомості українців національна версія війни поєднується із традиційними пострадянськими поглядами, які переважають. Наміри розвінчання радянського міфу «Великої Вітчизняної війни» виявилось надто складною справою в зв'язку з інертністю до змін, притаманній більшості населення. Відсутність єдності у поглядах свідчить не тільки про укоріненість радянської ідеології, яка цілеспрямовано формувала міфи, які досі залишаються у суспільній свідомості. Без сумніву, значний вплив має радянська спадщина – фільми, художні та науково-популярні, незмінні експозиції музеїв, велика кількість місць пам'яті та традиції вшанування. Суттєво змінювалась і українська державна політика в часи різних президентів. За правління Л. Кучми говорили про “Велику Вітчизняну війну українського народу”, наділяючи радянську концепцію національними ознаками, а за В. Ющенка намались вмонтувати в національно-державницьку концепцію елементи радянського міфу, українська нація стала вважатися жертвою двох тоталітарних режимів.

Додається також ідеологічний тиск ззовні («російський фактор»). Радянський міф про війну він все ще залишається найсильнішим маркером ідентичності “руського миру”, а відданість міфу переважає над вірністю національним державам. Травматичним для української суспільної свідомості став вислів В. Путіна від 16 грудня 2010 р. про те, що війну було б виграно і без України. Російська влада «приватизує» символічний капітал Перемоги і використовує його як для зміцнення власної легітимності усередині країни, так і для збереження символів панування та поширення геополітичного впливу у країнах СНД. Режим зацікавлений прив'язати політику до минулого, щоб відволікати людей від політичного вибору сучасності, переключити громадську увагу з соціально-економічних проблем, мобілізувати в протистоянні Заходу, прикрити всі невизнані російські травми ХХ ст., виправдати тиранію, уникнути відповідальності (адже комунізм ще не дочекався свого Нюрнберга). А безкарність породжує нові злочини [9]. СРСР, на відміну від Німеччини, був

серед країн-переможців і необхідної суспільної рефлексії, яка мала б стати запобіжником від повторення спроб реалізації експансіоністських планів, не відбулося. Ідея перемоги надихає сьогоднішніх російських шанувальників, надає їм відчуття всездозволеності.

Агресія Росії проти України 2014 р. стала каталізаторами дистанціювання від радянської версії трактування війни і її переосмислення. Російська пропаганда і сепаратисти свідомо використовували саме символіку, атрибути та ідеологеми Другої світової війни як інформаційно-психологічну зброю для підбурювання через зрівняння українського націоналізму з нацизмом як втіленням абсолютного зла, а війна в Україні виправдовується як продовження Другої світової війни між «спадкоємцями Перемоги» і «нацистсько-фашистською хунтою». Пострадянські «війни пам'яті», тобто боротьба за висвітлення минулого як фундаменту для сучасних та майбутніх ідентичностей, і справжня війна на Донбасі, міцно пов'язані [10]. Історичні реконструктори відіграли значну роль у війні в Україні, використовувалась оригінальна зброя часів Другої світової війни з музеїв і танки-пам'ятники, зняті з постаментів, однаково виховані колишні радянські люди з обох боків співали «Вставай страна огромная», пісні Висоцького та Цоя, українці асоціювали оборону ДАПу з обороною Сталінграду. 24 серпня 2014 р., на День незалежності, у Донецьку пройшов «парад полонених», облаштований як повторення відомого сталінського «Параду переможених», коли німецькі військовополонені пройшли по Москві у супроводі поливальних машин, які символічно очищували дорогу за ними. Ці паралелі викликали вибухи колективних емоцій. Сьогодні «війна пам'яті» – це шанс для України вийти з «руського миру».

Зважаючи на ситуацію, яка склалася в українському суспільному просторі, створення сучасного погляду на Другу світову є дуже важливою і важкою роботою. Вихід можливий лише у деміфологізації, десакралізації та раціоналізації історії війни.

Ми маємо розрив між професійною історіографією і суспільним уявленням. Новітні досягнення науковців залишаються на папері, не

обговорюються у засобах комунікації за участю громадськості і занадто повільно вкорінюються у колективну пам'ять за відсутності цілеспрямованої інформаційної, культурної та освітньої політики. Оскільки більшість людей не читають наукових монографій, не працюють в архівах, не вчили історію України в школі і роблять висновки з популярних видань, телебачення, Інтернету, зовнішньої реклами.

І через це надзвичайно потрібні науково-популярні публікації, документальні і художні фільми, які мають можливість сформувати уявлення про Другову світову війну. Темі «Друга світова війна» у вузах виділено максимум 2 години, або взагалі поєднано з іншою темою, серед основних предметів з 2014 р. відсутня політологія. Потрібно удосконалити освітні програми та підручники, розробити нову, сумісну з європейською, концепцію подачі проблематики Другої світової війни у середній і вищій школі, музеях і бібліотеках. Необхідно системно і ефективно протистояти зовнішнім впливам.

Друга світова війна є важливим елементом формування національної ідентичності в Україні, а послідовна державна політика допоможе укорінити в історичній пам'яті української нації необхідні смисли з точки зору перспектив гуманітарного та політичного розвитку України.

Література

1. Артюх В. Дещо про політику історичної пам'яті / В. Артюх // Експерт. Сумський аналітичний портал. – 2006. – № 14. – С. 56–60.
2. Герасименко Л. Історична пам'ять в Україні: сучасний стан та виклики майбутнього / Л. Герасименко // Державотворчі та цивілізаційні здобутки українського народу. Націоналізація та історична пам'ять / [гол. ред. В. Солдатенко]. – К., 2011. – Вип. 1. – С. 125.
3. Зайцев О. Війна міфів про війну в сучасній Україні / О. Ю. Зайцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ww2-historicalmemory.org.ua/docs/ukr/Zaitsev.doc>
4. Гриневич В. Міт війни та війна мітів. //Критика. – 2005. – №5. – с. 2-8.

5. Пилявець Р. І. Пам'ять про Другу світову війну як проблема сучасного українського соціуму // Національна та історична пам'ять. – 2013. – №9. – с. 184–201. Соціологічне опитування. Українці вважають День Перемоги дійсно великим святом. 29 квітня 2011 року / Центр Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/news.php?news_id=371
- Соціологічне опитування. З якою назвою війни проти фашизму Ви більш згодні? / Центр Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=286
- Соціологічне опитування / Центр Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.razumkov.org.ua/upload/9travnia2011.doc>
- Ставлення українців до державних свят, лютий 2018 р. Київський міжнародний інститут соціології – Режим доступу: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=758&page=1>
6. Моніторинг громадської думки населення України: березень-квітень 2015 р Центром «Соціальний моніторинг» та Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка – Режим доступу: http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/2015%2004%2009%20PR_SMC&UISR.pdf
7. Аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження “Ставлення населення України до проблем, пов’язаних із Другою світовою війною”. – Київ, 2009. – С. 5–15.
8. Ярослав Грицак. У Другій світовій українців об'єднують не герої, а жертви // Українська правда – 2011. – 7 травня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2011/05/7/37986/>
9. Іванишин В. Друга світова – дві поразки і дві перемоги [Електронний ресурс] / В. Іванишин // Універсум. – 2014. – №3–4 (245–246). – Режим доступу: <http://www.universum.lviv.ua/journal/2014/2/ivan.htm>. – Дата доступу: 26.07.2015. – Назва з екрана.
10. Тетяна Журженко, Саймон Льюїс, Джулія Федор. Війна і пам'ять в Росії, Україні та Білорусі [Електронний ресурс]. – Опубліковано 02.02.2018. – Режим доступу: <http://uamoderna.com/demontazh-pamyati/memory-wars>